

Machteloos, het verhaal van Ben en Brandon

Rond de kerstdagen schreef ik naar aanleiding van het boek van Doris Lessing "Het vijfde kind" een column met de vraag in hoeverre de geboorte van gehandicapte kinderen een aanslag vormt op ons maakbaarheidsideaal. Lessing schetst op zeer confronterende wijze hoe de mythe van het gelukkige gezin door de komst van Ben aan flarden geschoten wordt. En zie daar, nog geen paar weken later, verschijnt Brandon, vastgeketend in zijn kooi, op de televisie met een hopeloze moeder, die dat niet meer kan aanzien. Lees tegen deze achtergrond nogmaals de beknopte samenvatting van het boek van Lessing.

Harriet en David besluiten gelukkig te worden en ze weten ook hoe. Ze gaan op het platte land wonen in een groot Engels landhuis met veel kamers voor veel kinderen, misschien vier of acht of tien. Tijdens de feestdagen en de vakanties is het een gezellige boel met alle familie en vrienden waarmee ze hun geluk delen. Snel achter elkaar worden er vier mooie gezonde kinderen geboren. Maar bij de vijfde, bij Ben gaat het mis. Ben is geen mooie baby. Al in de baarmoeder is er sprake van een heftige strijd. Harriet bezwijkt bijna onder het geweld. Zijn voorhoofd loopt vanaf zijn wenkbrauwen schuin weg naar zijn kruin. Hij heeft dik gelig stekel haar dat voorover valt, en aan de zijkant en achterkant van zijn hoofd recht naar beneden groeit. Zijn handen zijn dik en stevig, en de handpalmen stevig gespierd. Hij kijkt zijn moeder recht in het gezicht, zonder haar te zien, met groengele ogen, die op klompjes zeepsteen lijken. Hij lijkt wel een trol, of een kobold of zoiets. Een prehistorisch wezen of van een andere planeet. Hij heeft haar pijn gedaan. Ze heeft een hekel aan hem.

Natuurlijk, Harriet was al verdacht met haar idealen over een gelukkig leven. Alles zo natuurlijk mogelijk, één met de natuur. Maar tot nu toe verhinderde dat niemand om van het geld en de gastvrijheid van haar en David te profiteren. Vier kinderen en dan nu nog een vijfde, zo vlak achter elkaar, dan vraag je toch om moeilijkheden.

Ben blijkt geen knuffelkind, kan zich niet ontspannen. Maakt geen contact. Hij schopt en vecht en laat zich niet tot de orde roepen. Hij is gewelddadig. Deuren op slot, tralies voor de ramen. Verlies hem niet uit het oog. Ben verstoort het geluk. Ben moet weg. Ben wordt weggeborgen in een instelling. Harriet voelt zich schuldig, maar ze moet ook aan de andere kinderen denken, aan haar relatie met David en de familie. Ondanks haar tegenstrijdige gevoelens zit het haar niet lekker. Ze haalt zich de afkeuring van David, haar kinderen en de familie op de hals door toch bij Ben op bezoek te gaan.

Na veel aandringen wordt ze binnen gelaten in het instituut. Wat ze dan te zien krijgt beschrijft Doris Lessing als volgt:

Ze stond aan het eind van een lange zaal, met een ontelbaar aantal ledikantjes en bedden langs de muren. In de ledikantjes lagen – monsters. Terwijl ze snel met grote passen door de zaal heen liep naar de deur aan de andere kant, kon ze zien dat in ieder bed en ledikantje een baby of een klein kind lag dat verkeerd uit de mal van de mens was gekomen, in sommige gevallen met lichte, maar soms ook met afschuwelijke afwijkingen. Een baby in de vorm van een komma, met een groot knikkend hoofd op het dunne steeltje van het lichaam.....dan weer iets dat op een wandelende tak leek, met enorme uitpuilende ogen tussen dunnen stokjes van ledematen.....een klein meisje dat helemaal vormeloos was, met vlees dat droop en wegsmolt.....een pop met krijtachtige opgezwollen ledematen; de ogen groot en starend, als blauwe vijvers en de mond open zodat een opgezet tongetje te zien was.

Rijen misbaksels, bijna allemaal in slaap, en allemaal stil, letterlijk versuft van de medicijnen.

Zo gedrogeerd en in zijn eigen uitwerpselen treft ze ook Ben aan en neemt hem weer mee naar huis.

Deze beslissing zorgt er voor dat haar gezin uit elkaar valt en familie en vrienden wegblijven. Niemand, ook de deskundige niet, wil zien wat zij ziet. Och mevrouw het is gewoon een druk jongetje en blijkbaar accepteert u dat niet. Zouden de mensen, vraagt ze zich af, altijd weigeren hem te zien, altijd weigeren te erkennen wat hij is?

Harriet ontdekt dat Ben zich aangetrokken voelt tot John, een getatoeëerde hangjongere, die Ben op sleeptouw neemt. Die samen met zijn werkloze en langzaam maar zeker crimineel wordende makers met Ben achter op de motor zorgt voor een aantrekkelijke, maar asociale dagbesteding. Uiteindelijk is dat ook het milieu waar Ben in verdwijnt. Hier voelt Ben zich toe aangetrokken, hier komt hij tot zijn recht en hier is hij iemand.

Door het hoofd van Harriet malen steeds dezelfde gedachten: Als ik hem had laten sterven zouden wij allemaal, zo veel mensen, gelukkig zijn geweest, maar ik kon het niet en daarom.....

Doris Lessing weet in haar boek feilloos de dilemma's tot op het bot bloot te leggen. Het zijn dezelfde dilemma's, die spelen in de situatie van Brandon en Brandon weet het ook zelf. Er zijn immers twee Brandons. De goede en de kwade. Ben verdwijnt in de onderwereld. Waar verdwijnt Brandon? Zijn we in staat ook voor Brandon een menswaardige situatie te creëren? Natuurlijk pleit ik niet voor een criminele carrière, als dat al mogelijk is. Wat Lessing wel laat zien is, dat we de moed moeten hebben om out-of-the-box te denken. Alle standaardoplossingen laten het hier af weten. De verhalen van Ben en Brandon appelleren aan mijn machteloosheid en mijn twijfels. Moeten we accepteren dat er grenzen zijn aan wat we kunnen? Moeten we Brandon dan toch maar vastgebonden laten? Wat mij dan weer verontrust is de opmerking: "de behandeling van Brandon voldoet keurig aan de regels". Maakt dat de situatie van Brandon en zijn moeder er beter op? Is dat niet de reden waarom Harriet Ben naar huis haalt? Omdat hij hoe dan ook recht heeft op een leven, zelfs al moet ze accepteren dat dat een leven in de criminaliteit is. Scherper kun je het dilemma niet tekenen. Ik heb geen oplossing. Ik kan alleen de hoop uit spreken dat begeleiders en deskundigen de creativiteit kunnen vinden om los van regels en voorschriften ook voor Brandon een menswaardig bestaan te scheppen.

Jan van der Born
Alkmaar 27 januari 2011